

УДК 94 (477-25) : 378 «18/19»

DOI: [https://doi.org/10.33782/eminak2020.4\(32\).464](https://doi.org/10.33782/eminak2020.4(32).464)

ПРОФЕСОР ІВАН ЛУЧИЦЬКИЙ У СПОГАДАХ ЄВГЕНА ТАРЛЕ

Ольга Тарасенко

Київський університету імені Бориса Грінченка (Київ, Україна)

e-mail: o.tarasenko@kubg.edu.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3220-3510>

У статті досліджено особистість професора всесвітньої історії Університету Св. Володимира Івана Васильовича Лучицького (1845-1918) через спогади учня Євгена Вікторовича Тарле (1874-1955). Визначено вплив вчителя на учня. Побіжно розглянуто життя та діяльність обох вчених – яскравих і талановитих представників Школи істориків Університету Св. Володимира.

Ключові слова: Іван Васильович Лучицький, Євген Вікторович Тарле, спогади, Університет Св. Володимира, Школа істориків

Школа істориків Університету Св. Володимира у Києві, як корпорація особистостей, об'єднаних за професійною ознакою, формувалася протягом ХІХ – початку ХХ ст. із викладачів – професорів і доцентів, які працювали на кафедрах всесвітньої та російської історії після відкриття закладу у 1834 р. і до його ліквідації у 1920 р. Їхня наукова діяльність і спадщина відносились до різних наукових напрямів і течій. Але як корпорація істориків, усі вони належали до того вищого навчального закладу, в якому працювали. Враховуючи це, вважаємо, що ми маємо право об'єднати їх під назвою представників Школи істориків Університету Св. Володимира ХІХ ст., до формування, становлення, розвитку якої вони всі були безпосередньо причетні. Ці видатні вчені є фундаторами української історичної освіти і науки.

Постать професора всесвітньої історії Університету Св. Володимира Івана Васильовича Лучицького прикрашає сузір'я представників Школи істориків Університету Св. Володимира.

У 2020 р. виповнилось 175 років від дня народження видатного українського та російського історика І.В. Лучицького. Аналіз невеликих за розміром спогадів Є.В. Тарле про професора Лучицького допоможе ґрунтовніше зрозуміти його як людину, історика, дослідника, викладача.

Основою дослідження стали спогади Є.В. Тарле про вчителя як про університетського викладача і дослідника, написані у 1914 р., до сорокарічної науково-викладацької діяльності І.В. Лучицького¹. Історіографічним підґрунтям є низка статей енциклопедичного характеру про І.В. Лучицького², різнопланові праці

¹ Тарле Е.В. И.В. Лучицкий как университетский преподаватель. *Научный исторический журнал*. 1914. № 4. С. 5-9.

² Биографический словарь профессоров и преподавателей императорского университета Св. Владимира (1834–1884) [составлен и издан под ред. ординарного проф. В.С. Иконникова]. Киев: Типография императорского университета Св. Владимира, 1884. С. 376-378; Київський національний університет імені Тараса Шевченка: Незабутні постаті: Іван Васильович Лучицький [Авт.-упор.: О. Матвійчук, Н. Струк; Ред. кол.: В.В. Скопенко, О.В. Третяк, Л.В. Губерський, О.К. Закусило, В.І. Андрейцев, В.Ф. Колесник, В.В. Різун та ін.]. Київ: Світ успіху, 2005. С. 194; Та-

Л.В. Таран³. Окремо слід виділити праці про Є.В. Тарле (В.Г. Ревуненкова, О.В. Яся тощо)⁴. Важливе місце займають праці О.О. Тарасенко про представників Школи істориків Університету Св. Володимира⁵.

Методологічною основою дослідження є персоналістичний підхід, історико-генетичні та історико-типологічні методи.

Мета статті: проаналізувати спогади Є.В. Тарле про І.В. Лучицького, визначити вплив вчителя на учня, побіжно оглянувши життя та діяльність обох істориків.

Відомий український історик, доктор всесвітньої історії, заслужений ординарний професор, член-кореспондент Російської академії наук Іван Васильович Лучицький народився 2 червня 1845 р. у м. Кам'янці-Подільському в родині талановитого викладача стародавніх мов (давньогрецької, латини, давньоєврейської) та російської словесності, випускника Волинської духовної семінарії та Київської духовної академії, вчителя стародавніх мов Подільської духовної семінарії, логіки та російської словесності Кам'янець-Подільської чоловічій гімназії. Батько був єдиним вчителем сина до 12 років, дбайливо опікувався його вихованням та освітою⁶.

Іван Лучицький закінчив Першу Київську гімназію й у 1862 р. став студентом історико-філологічного факультету Університету Св. Володимира. В останній рік навчання в гімназії юнак відвідував як вільний слухач лекції професора всесвітньої історії Університету Св. Володимира Віталія Яковича Шульгіна, який захопив юнака історією античних політичних наук. Іван не міг остаточно визначитись у виборі майбутньої професії між математикою та історією. Саме лекції та підручники В.Я. Шульгіна справили велике враження та вплинули на вибір подальшого навчання й професії. У 1866 р. І.В. Лучицький закінчив історико-філологічний факультет Університету Св. Володимира зі званням кандидата, його на два роки залишили у закладі стипендіатом для підготовки до професорського звання⁷.

ран Л.В. Лучицький Іван Васильович // Енциклопедія історії України: Т. 6: Ла-Мі / Редкол.: В.А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. Київ: Наукова думка, 2009. С. 318-319.

³ Таран Л.В. Историческая мысль Франции и России. 70-е годы XIX – 40-е годы XX в. Киев: Наукова думка, 1994. 196 с.; Таран Л.В. Иван Васильевич Лучицкий. Портреты историков. Время и судьбы: Т. 2. Москва, 2000. С. 267-275; Таран Л.В. Французька, російська і українська історіографія (70-ті рр. XIX – поч. XXI ст.). Ніжин, 2009. 248 с.

⁴ Київський національний університет імені Тараса Шевченка: Незабутні постаті: Євген Вікторович Тарле / [Авт.-упор. О. Матвійчук, Н. Струк; Ред. кол.: В.В. Скопенко, О.В. Третяк, Л.В. Губерський, О.К. Закусило, В.І. Андрейцев, В.Ф. Колесник, В.В. Різун та ін.]. Київ: Світ успіху, 2005. С. 213; Ревуненков В.Г. Е.В. Тарле (1875-1955). *Вестник Санкт-Петербургского университета. Серия 2.* 2004. Вып. 3-4. С. 104-107; Ясь О.В. Тарле Євген Вікторович. *Енциклопедія історії України:* Т. 10: Т-Я. / Редкол.: В.А. Смолій (голова) та ін.; Інститут історії України НАН України. Київ: Наук. думка, 2013. С. 33.

⁵ Тарасенко О. Становлення та розвиток історичної освіти і науки у Київському університеті у 1834-1884 рр. Київ: Логос, 1995. 276 с.; Тарасенко О.О. З історії становлення та розвитку історичної освіти в Київському імператорському Університеті Св. Володимира (до 175-річчя від дня заснування). *Історична думка.* 2010. Вип. 1. С. 1-59. Тарасенко О.О. Викладачі школи істориків Університету Св. Володимира у спогадах сучасників (середина 30-х – початок 60-х років XIX ст.). *Емінак: науковий щоквартальник.* 2017. № 4 (20) Т. 1. С. 10-27; Tarasenko O. Kyiv «St. Volodymyr» University School of History: Sketches for a Creative Portrait of Volodymyr Tsykh (1805-1837). *Codrul Cosminului.* 2017. Vol. XXIII (2). P. 265-274. Tarasenko O. Survey of historiography of Kyiv «St. Volodymyr» University School of Historians (1834-1866). *Codrul Cosminului,* 2018. Vol. XXIV (1). P. 31-52.

⁶ Київський національний університет імені Тараса Шевченка: Незабутні постаті. С. 194.

⁷ Биографический словарь профессоров и преподавателей императорского университета Св. Владимира. С. 376.

У 1870 р., після видання праці «Гугенотская аристократия и буржуазия на Юге Франции после Варфоломеевской ночи (до Булонского мира)», І.В. Лучицький став працювати приват-доцентом Університету Св. Володимира. У 1871 р. історик захистив магістерську дисертацію «Феодальная аристократия и кальвинисты на Юге Франции», у 1872 р. виїхав у наукове відрядження до Франції, яке тривало майже два роки. У 1874 р. І.В. Лучицького перевели на посаду доцента, у 1877 р. він був обраний екстраординарним, а у 1888 р. – ординарним професором кафедри всесвітньої історії. За високий професіоналізм у науковій і викладацькій діяльності у 1898 р. Івана Васильовича пошанували званням заслуженого ординарного професора.

Головним напрямком наукових пошуків І.В. Лучицького спочатку була історія гугенотів – їй він і присвятив свою докторську дисертацію «Католическая лига и кальвинисты во Франции: Опыт истории демократического движения во Франции во второй половине XVI в. (по неизданным источникам)», яку захистив у 1877 р. у Санкт-Петербурзькому університеті. У 1903 р. І.В. Лучицький пішов у відставку з посади професора Університету Св. Володимира. У 1908 р. вчений був обраний членом-кореспондентом Імператорської Санкт-Петербурзької Академії наук. І.В. Лучицький був блискучим педагогом, умів заохотити слухачів до самостійної роботи із джерелами, ретельно уникав навіть випадкової підказки, вимагав від студентів самостійних висновків⁸.

Професор Лучицький щедро ділився своїми знаннями з учнями, допомагав їм стати знаними вченими. Іван Васильович виховав плеяду видатних українських істориків-медієвістів. Серед них – Дмитро Петрушевський, Володимир Піскорський, Никандр Молчановський, Євген Тарле й ін. Євген Кивлицький, редактор «Киевской старины» та Микола Василенко, другий президент ВУАН, вважали себе його учнями. Окрім фахових знань, основ методології, історіософії, наукового аналізу в царині всесвітньої історії, І.В. Лучицький прищепив своїм учням повагу й інтерес до історії України. Під керівництвом професора Лучицького вони вивчали матеріали Яготинської, Ніжинської, Гадяцької, Остерської та інших полкових сотень, документи про землекористування, громаду, універсали Івана Мазепи тощо⁹.

Активна громадська діяльність вченого розпочалася із середини 70-х років XIX ст., а з 1903 р. він здійснював активну політичну діяльність. І.В. Лучицький гаряче бажав прогресивних змін на Батьківщині, був членом Старої громади, гласним Золотоніського повітового та Полтавського губернського земств, Київської міської думи (вперше обраний у 1872 р.), де представляв ліберальну опозицію. Із 1904 р. був редактором газет «Киевские отклики» і «Свобода и право». Із 1905 р. – член ЦК конституційно-демократичної партії, голова Київського міського й обласного комітетів цієї партії. У 1907-1912 рр. – депутат від Києва у III Державній Думі, де відкрито виступав на захист української мови¹⁰.

Депутат Лучицький обстоював інтереси українських селян, виступав за виділення їм довгострокових кредитів, за ведення справ у судах і навчання в сільських школах України українською мовою, представляв інтереси прибічників автономії

⁸ Таран Л.В. Іван Васильевич Лучицкий... С. 267-275; Таран Л.В. Лучицкий Иван Васильевич... С. 318.

⁹ Київський національний університет імені Тараса Шевченка: Незабутні постаті... С. 194.

¹⁰ Таран Л.В. Іван Васильевич Лучицкий... С. 267-275; Таран Л.В. Лучицкий Иван Васильевич... С. 318.

України в межах Російської імперії, за що був під наглядом жандармських інституцій і мав репутацію неблагонадійного. І.В. Лучицький обирався членом кількох думських комісій. Особливо цінував він комісію, яка займалася створенням у Києві статистичного бюро. Відзначимо, що Іван Васильович доводив, що, не маючи даних про склад населення, стать, вік, рід зайнятості, про розташування населення на території міста, житлові умови та міське управління, не можна вирішувати повною мірою фінансові справи, питання міського господарства, створення нових лікарень, розташування навчальних закладів тощо.

І.В. Лучицький був одним із організаторів Українського наукового товариства. Він досліджував історію релігійних воєн у Франції XVI ст. та історію аграрних відносин і общинного землеволодіння у Західній Європі та в Україні. Помер Іван Васильович Лучицький 22 серпня 1918 р. на хуторі Каврай, Полтавської губернії на Черкащині. Похований на кладовищі біля Аскольдової могили в родинному склепі. Місце поховання Лучицьких було зрівняно з землею у 1920-х роках, коли кладовище перетворилося на парк відпочинку¹¹.

Головним внеском І.В. Лучицького в історію науки були дослідження, присвячені французьким аграрним відносинам XVIII ст. Під впливом своєї громадсько-політичної діяльності вчений зацікавився аграрними відносинами в Україні та присвятив українським сюжетам 32 праці, які ще не опубліковані¹². З 1894 р. І.В. Лучицький регулярно їздив до Франції та проводив дослідницьку роботу у Національному архіві Франції й у понад 30-ти департаментських архівах Франції. Результатами цієї роботи стали визначні праці з історії французького селянства. Разом з Миколою Карєєвим і Максимом Ковалевським Іван Лучицький започаткував російсько-українську історичну школу, яка увійшла в історію вивчення аграрних відносин у Франції перехідної доби від феодалізму до капіталізму. Роботи І.В. Лучицького отримали світове визнання ще за життя автора. З 1894 р. вони перекладалися французькою, німецькою й іншими мовами. У 1910 р. І.В. Лучицький був обраний почесним доктором університету в Глазго. У 1913 р. Французька академія моральних і політичних наук присудила йому премію Одіфре за дослідження «Крестьянская собственность во Франции накануне революции (преимущественно в Лимузене)». Висновки, зроблені І.В. Лучицьким як наслідок багаторічного вивчення соціально-політичної та економічної історії Європи Нового часу, були визнані його сучасниками та міцно увійшли до світового наукового обігу¹³.

Відомий російський і радянський історик, педагог, академік АН СРСР Євген Вікторович Тарле народився у 1874 р. у Києві в родині купця, у 1896 р. із золотою медаллю закінчив історико-філологічний факультет Університету Св. Володимира, був залишений працювати на кафедрі всесвітньої історії для підготовки до професорського звання. Під час навчання в Університеті Св. Володимира значний вплив на Є.В. Тарле справив його науковий керівник – видатний український історик, професор Лучицький. Є.В. Тарле викладав у київських гімназіях, друкувався в журнальній періодиці, брав участь у підготовці статей до енциклопедичного словника Брокгауза й Ефрона¹⁴.

¹¹ Київський національний університет імені Тараса Шевченка: Незабутні постаті... С. 194.

¹² Таран Л.В. Лучицький Іван Васильович. С. 319.

¹³ Таран Л.В. Историческая мысль Франции и России. 70-е годы XIX – 40-е годы XX в...; Таран Л.В. Французька, російська і українська історіографія (70-ті рр. XIX – поч. XXI ст.)...; Таран Л.В. Іван Васильевич Лучицкий... С. 267-275.

¹⁴ Київський національний університет імені Тараса Шевченка: Незабутні постаті... С. 213.

З 1898 р. Є.В. Тарле майже щорічно працював в архівах Парижа, Берліна, Лондона, Мілана, Гааги й інших міст. Він знайшов в архівах та увів до наукового обігу колосальну кількість нових документів і матеріалів, які до нього не були відомі¹⁵. У 1900 р. історик став приват-доцентом Університету Св. Володимира. Наукова та громадська активність молодого вченого привернула увагу влади, він був заарештований і висланий з Києва. З 1901 р. Є.В. Тарле жив і працював у Петербурзі, де у 1901 р. захистив магістерську дисертацію «Общественные взгляды Томаса Мора в связи с экономическим положением Англии его времени». У 1903-1917 рр. вчений працював приват-доцентом Петербурзького університету. Історик був прихильником конституційних змін в Російській імперії. У 1911 р. він захистив докторську дисертацію «Рабочий класс по Франции в эпоху революции. Исторические очерки». Як викладач історії Є.В. Тарле мав надзвичайну популярність у студентів, його захоплюючі лекції завжди проходили у переповнених аудиторіях. Як учений Є.В. Тарле демонстрував широкий світогляд, чудове знання вітчизняних і зарубіжних архівних фондів, розуміння різнобічних факторів історичного процесу. Він володів оригінальним літературним стилем, умінням напрочуд легко та зрозуміло викладати думки¹⁶.

Є.В. Тарле вітав Лютневу революцію, активно займався науковою та громадською діяльністю, регулярно виїздив до Франції для роботи в архівах, сприяв налагодженню розірваних наукових контактів з Європою, був обраний дійсним членом Товариства французької революції, почесним членом Академії політичних наук Колумбійського університету тощо. У 1921 р. Є.В. Тарле став член-кореспондентом АН СРСР, 1927 р. дійсним членом АН СРСР. Є.В. Тарле був учасником Міжнародних конгресів істориків у Лондоні в 1913 р., Брюсселі в 1923 р., Осло в 1928 р. й ін. За його активної участі у 1926 р. був створений Міжнародний науковий комітет зв'язків із ученими СРСР.

У 1930 р. Є.В. Тарле був арештований разом з іншими істориками у так званій «академічній справі». Цей сфабрикований політичний процес став сигналом для масових репресій проти інтелігенції по всьому СРСР. В ув'язненні Є.В. Тарле провів півтора року, був виключений з Академії Наук, 1931 р. відправлений у заслання в Казахстан. З 1931 р. вчений перебував у вигнанні в Алма-Аті. Під тиском міжнародної наукової громадськості Є.В. Тарле дозволили викладати історію в Алма-Атинському університеті, а 1932 р. – повернутися до Москви. У 1933 р. історик був поновлений на посаді професора Ленінградського університету, пізніше – в званні академіка. Повністю вчений був реабілітований посмертно в 1967 р. Помер 1955 р. у Москві.

Протягом останніх тридцяти років свого життя Є.В. Тарле вів активне наукове й творче життя: викладав, писав нові книги, підручники історії, укладав збірники документів. Як і його вчитель І.В. Лучицький, Є.В. Тарле здобув світове ім'я, наукові установи багатьох країн відзначили його почесними званнями. У 1940 р. вчений був обраний почесним доктором університетів Брно, Праги, Осло, Сорбони, член-кореспондентом Британської академії, членом Норвезької Академії наук, Філадельфійської академії політичних та соціальних наук у США¹⁷.

Невеликі за розміром спогади Є.В. Тарле є цінним джерелом для розуміння осо-

¹⁵ Ревуненков В.Г. Є.В. Тарле (1875-1955). С. 104.

¹⁶ Київський національний університет імені Тараса Шевченка: Незабутні постаті... С. 213.

¹⁷ Ясь О.В. Тарле Євген Вікторович... С. 33.

бистості професора Лучицького як викладача і дослідника: «Иван Лучицкий принадлежит к числу тех профессоров, которые, обращаясь к аудитории, имеют в виду, прежде всего, будущих специалистов-историков. ...такие университетские преподаватели ...стремятся больше всего приохотить слушателей к самостоятельной работе над источниками.... Сердце Ивана Васильевича лежало всегда к подготовке будущих исследователей...»¹⁸.

Як згадував Є.В. Тарле, професор Лучицький намагався уникати викладати загальні курси, проте кожен загальний курс, який він читав, ставав значним науково-аргументованим аналізом історії певного кола соціально-політичних, економічних, культурних відносин у певній країні, в певну епоху. Вчений обирав країну, історія якої мала яскраві й характерні риси загальної історичної еволюції, які європейське суспільство переживало в обраний час. На думку Є.В. Тарле, найкращими у викладанні І.В. Лучицького були його спеціальні необов'язкові курси, для яких він обирав тему, мало або односторонньо висвітлену в історичній літературі, і на лекціях сумлінно аналізував її вивчення в історичній літературі, переглядав усталені думки й ознайомлював із результатами свого дослідження обраної проблеми¹⁹.

Є.В. Тарле пригадував, що під час його навчання в Університеті Св. Володимира, І.В. Лучицький прочитав низку цікавих курсів з аграрної історії Франції в XVIII ст., з історії продажу національного майна, з історії загострення феодалної реакції перед революцією і т. ін. На своїх лекціях, які він викладав для гуртка студентів, що цікавилися соціально-економічною історією XVIII ст., історик ознайомлював із поглядами на селянське землеволодіння, поширеними в літературі, пояснював чому і в якому напрямку необхідно їх сумлінно переглянути та які архівні джерела для цього перегляду він розшукав²⁰.

І.В. Лучицький, як спогадував Є.В. Тарле, делікатно, добросовісно та докладно висвітлював зауваження, які висували йому російські та французькі дослідники, наводив свою аргументацію: «Все это было так живо, захватывающе интересно, так вводило в лабораторию научной работы, что я не могу себе представить, что могло бы больше привлечь, толкнуть на научную дорогу молодого человека, у которого вообще были бы хоть минимальные для того данные. ...Он читал ...историю Дании, историю Швеции, в особенности часто и охотно историю Испании»²¹.

Як відзначав Є.В. Тарле, професор Лучицький наголошував, що для історика не може бути цікавих чи нецікавих народів, може бути нецікавим сам історик, а історія завжди захоплива. І.В. Лучицький багато та самостійно досліджував історію Іспанії XII-XV ст., період початку та розвитку станово-представницьких установ, мав величезну бібліотеку літератури та видання джерел із цих питань²².

Є.В. Тарле зауважував, що для спеціальних курсів І.В. Лучицький обирав різні теми, але саме такі, які цікавили його як науковця, а саме зацікавлення було завжди чималим, напруженим, організованим. Найбільший інтерес для І.В. Лучицького становили дослідження основних рис соціально-економічної еволюції Європи протягом XVI-XVIII ст., еволюції європейського державного побуту, що призвела до переходу від станово-представницької монархії до утвердження

¹⁸ Тарле Е.В. И.В. Лучицкий как университетский преподаватель... С. 5.

¹⁹ Ibidem.

²⁰ Тарле Е.В. И.В. Лучицкий как университетский преподаватель... С. 6.

²¹ Ibidem.

²² Ibidem.

абсолютизму в одних країнах і до утворення більш сучасних конституційних норм – в інших країнах. Аналізуючи ж окреме коло явищ, історію тієї чи іншої «нецікавої» країни, І.В. Лучицький майстерно та несподівано не лише залучав цю «нецікаву» країну в опис загального історичного потоку, але й доказово демонстрував, що для розуміння всього історичного типу, всього загальноєвропейського циклу таких явищ саме ця країна «цікавіша» за всі інші²³.

Є.В. Тарле підкреслював, що професор Лучицький проводив в Університеті Св. Володимира семінарії із визначеними темами та завданнями, для виконання яких студенти мали перечитати значну кількість літератури, щоб написати невеликий за розмірами реферат. Вчений старанно уникав будь-якого підказування, не впливав на висновки, до яких студенти мали прийти самостійно і незалежно від нього, а його критика вже написаного реферату була повною й докладною. Історик всіляко заохочував самостійність наукової індивідуальності початківця, був далекий від опікування. Учні професора Лучицького – Н.В. Молчановський, В.П. Клячин, Д.М. Петрушевський, В.П. Піскорський, Є.В. Тарле, які поступово зростали завдяки цінним критичним і методологічним вказівкам вчителя, не відчували жодного тиску та зазіхання на самостійність, на вже зроблені ними висновки²⁴.

Є.В. Тарле наголошував, що дослідницька діяльність для професора Лучицького була пріоритетною: «На университетской кафедре он был прежде всего тем, чем был в своем кабинете: ученым исследователем. ...для него деятельность исследователя была всегда главным делом жизни и отдавался он этому делу со всей страстью, на какую способен его порывистый и живой темперамент, то немудрено, что он так легко заражал этой страстью других. ...это могучее чувство ...сделало всю его жизнь долгой, ...тяжелой борьбой за расширение исторического видения»²⁵.

Побіжний огляд життя та діяльності Є.В. Тарле дозволив зробити висновок, що від І.В. Лучицького він успадкував науковий інтерес до вивчення історії Франції, зацікавився дослідженням її соціально-економічних проблем, засвоїв навички та техніку обробки історичних джерел. Головним напрямком дослідницької діяльності Є.В. Тарле стала історія Франції, історія Великої французької революції, наполеонівський час. Вплив І.В. Лучицького-дослідника позначився і на відданості Є.В. Тарле архівному пошуку та введенню ним до наукового обігу величезного масиву невідомих документів і матеріалів. Дослідження Є.В. Тарле відзначалися науковою глибиною та блискучою літературно-художньою обробкою. Історик сформувався як учений в Університеті Св. Володимира у Києві під впливом свого наукового керівника професора Лучицького.

Вчений світового рівня, праці якого ще за життя були визнані світовою науковою спільнотою, блискучий педагог, Іван Васильович Лучицький відслужив тридцять років в Alma Mater – Університеті Св. Володимира, що склало четвертий період у розвитку Школи істориків Університету Св. Володимира, виховав свою школу учнів, знаних істориків.

Наукова новизна статті полягає у дослідженні впливу Івана Лучицького на Євгена Тарле. Ми встановили, що Євген Тарле як учений був сформований в Університеті Святого Володимира в Києві під керівництвом його наукового керівника професора Лучицького; що вплив Івана Лучицького на Євгена Тарле відбився у виборі

²³ Тарле Е.В. И.В. Лучицький как университетский преподаватель... С. 7.

²⁴ Ibid. С. 7-8.

²⁵ Ibid. С. 9.

наукового напрямку, який зумовив усі подальші наукові інтереси Євгена Тарле; що Євген Тарле успадкував від Івана Лучицького інтерес до вивчення історії Франції та її соціально-економічних проблем; навички та прийоми обробки історичних джерел він набув у свого вчителя; вплив Івана Лучицького як дослідника вплинув на Євгена Тарле заглибитися в архівний пошук, і він знайшов і включив до наукового обігу величезний масив невідомих документів і матеріалів.

Підсумки. Невеликі за розміром спогади Є.В. Тарле про І.В. Лучицького є важливим і цінним джерелом для розкриття особистості улюбленого вчителя. Аналіз спогадів дозволив глибше дізнатись про постать професора Лучицького як університетського викладача та вченого, який виховував майбутніх спеціалістів-істориків, незалежних дослідників, всіляко заохочував їх до самостійної праці над джерелами, жваво зацікавлював слухачів своєю аргументацією та ознайомлював із своїм науковим пошуком, наголошував на тому, що для історика немає цікавих і нецікавих народів, що історія завжди захоплива, обирав для майбутніх спеціальних курсів теми, які приваблювали його найбільше як науковця та майстерно розкривав їх, залучаючи слухачів до розуміння історичного процесу. У спогадах Є.В. Тарле підкреслює, що для І.В. Лучицького дослідницька діяльність була головною справою життя. Плідне життя та діяльність І.В. Лучицького підтверджують це. Постаті науковців і викладачів І.В. Лучицького та Є.В. Тарле є окрасою представників Школи істориків Університету Св. Володимира.

REFERENCES

- Ikonnikov, V.S.** (1884). *Biograficheskii slovar professorov i prepodavatelei imperatorskogo universiteta Sv. Vladimira (1834-1884)* [Biographical dictionary of professors and teachers of the Imperial University of St. Vladimir (1834-1884)]. Kiev: Tipografija imperatorskogo universiteta Sv. Vladimira [in Russian].
- Matviichuk, O. & Struk, N.** (Comps.) (2005). *Kyivskiy natsionalnyi universytet imeni Tarasa Shevchenka: Nezabutni postati* [Taras Shevchenko National University of Kyiv: Unforgettable figures]. Kyiv: Svit Uspikhu [in Ukrainian].
- Revunenkov, V.G.** (2004). E.V. Tarle (1875-1955) [E.V. Tarle (1875-1955)]. *Vestnik Sankt-Peterburgskogo universiteta, Seriya 2, 3-4*, 104-107 [in Russian].
- Taran, L.V.** (2000). Ivan Vasilievich Luchitskyi [Ivan Vasilievich Luchitskyi]. In *Portrety istorikov. Vremia i sudby* [Portraits of historians. Time and Fate]. (Vol 2, p. 267-275). Moskva [in Russian].
- Taran, L.V.** (1994). *Istoricheskaya mysl Frantsii i Rossii. 70-e gody XIX – 40-e gody XX v.* [The historical thought of France and Russia. 70s of the 19th-40s of the 20th century]. Kyiv: Naukova dumka [in Russian].
- Taran, L.V.** (2013). Luchitskyi Ivan Vasyliovych [Luchitsky Ivan Vasyliovych]. In **Smolii, V.A. (Ed.)**. *Entsyklopediia istorii Ukrainy* [Encyclopedia of the History of Ukraine]. (Vol. 6: La-Mi, p. 318-319). Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].
- Taran, L.V.** (2009). *Frantsuzka, rosiiska i ukrainska istoriografii (70-ti rr. XIX – pochatok XX st.)* [French, Russian and Ukrainian historiography (70s of the XIX – early of the XXI century)]. Nizhyn [in Ukrainian].
- Tarassenko, O.** (1995). *Stanovlennia ta rozvytok istorychnoyi osvity i nauky u Kyivskomu universyteti u 1834-1884 rr.* [Formation and development of historical education and science at the Kyiv University in 1834-1884]. Kyiv: Logos [in Ukrainian].
- Tarassenko, O.O.** (2010). *Z istorii stanovlennia ta rozvytku istorychnoi osvity v Kyivskomu imperatorskomu Universyteti Sv. Volodymyra (do 175 richchia vid dnia zasnuvannia)* [From the history of formation and development of historical education at the Kyiv Imperial University of St. Volodymyr (to the 175th anniversary of its foundation)]. *Istorychna dumka, 1*, 1-59 [in Ukrainian].
- Tarassenko, O.O.** (2017). *Vykladachi shkoly istorykiv Universytetu Sv. Volodymyra u spohadax suchasnykiv (seredyna 30-kh – pochatok 60-kh rokiv XIX st.)* [Teachers of the School of Historians of St. Volodymyr University in the memoirs of contemporaries (mid 30's – early 60's of the XIX century)]. *Eminak: scientific quarterly, 4 (20)*, Vol. 1, 10-27 [in Ukrainian].
- Tarassenko, O.** (2017). Kyiv «St. Volodymyr» University School of History: Sketches for a Creative Portrait of Volodymyr Tsykh (1805-1837). *Codrul Cosminului*, Vol. XXIII (2), 265-274 [in English].

- Tarasenko, O.** (2018). Survey of historiography of Kyiv «St. Volodymyr» University School of Historians (1834-1866). *Codrul Cosminului*, Vol. XXIV (1), 31-52 [in English].
- Tarle, E.V** (1914). I.V. Luchitskiy kak universitetskiy prepodavatel [Luchitsky as a university teacher]. *Nauchnyi istoricheskiy zhurnal*, 4, 5-9 [in Russian].
- Yas, O.V.** (2013). Tarle Yevhen Viktorovych [Tarle Yevhen Viktorovych]. In **Smolii, V.A. (Ed.)**. *Entsyklopediia istorii Ukrainy* [Encyclopedia of the History of Ukraine]. (Vol. 10: T-Ya, p. 33). Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].

Olha Tarasenko

(Borys Grinchenko Kyiv University, Kyiv, Ukraine)

e-mail: o.tarasenko@kubg.edu.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3220-3510>

Professor Luchytsky in Eugene Tarle memoirs

The article honors the personality of the Professor of World History of the University of St. Volodymyr Ivan Luchitsky (1845-1918) in the jubilee 175 year from the date of his birth through the analysis of Eugen Tarle memories about his teacher, the study of Ivan Luchitsky life and activity, and the review of Eugen Tarle life and activity (1874-1955), as well as the study of the teacher's influence on Eugen Tarle.

The study used a personalistic approach, historical-genetic and historical-typological methods. Analysis of Eugen Tarle memories allowed us to reveal the personality of Ivan Luchitsky as a university lecturer and scientist and to establish that by his research activities Professor Luchitsky educated future historians as independent researchers and encouraged them to work independently on sources; he always acquainted students with his arguments and his research search, he insisted that for a historian there are no interesting or uninteresting peoples, history is always fascinating.

We revealed that Professor Luchitsky chose for special courses the themes that the most attracted him as a scientist and that he skilfully revealed them, captivating the students with the understanding of the historical process. We found out that the research activity for Ivan Luchitsky was the very important in his life, that he passionately fought for the expansion of historical vision.

The originality and scientific novelty of the article consists in the study of the influence of Ivan Luchitsky on Eugen Tarle. We established that Eugen Tarle as a scientist was formed at the University of St. Volodymyr in Kyiv under the guidance of his scientific supervisor Professor Luchitsky; that Ivan Luchitsky influence on Eugen Tarle was reflected in the choice of scientific direction, which predetermined all further scientific interest of Eugen Tarle; that Eugen Tarle inherited from Ivan Luchitsky the interest to study the history of France and its socio-economic problems; that he acquired the skills and techniques of processing historical sources from his teacher; that the influence of Ivan Luchytsky as a researcher impacted Eugen Tarle to delve into the archival search and he found and included into scientific circulation a huge array of unknown documents and materials.

It is noted that Ivan Luchytsky and Eugen Tarle received a world recognition while still alive, they were awarded by honorary titles of scientific institutions of many countries, their lectures were popular among students, both scholars had a broad outlook, thoroughly knew foreign archives, deeply understood various factors of the historical process, easily and clearly expressed their thoughts, and had an original literary style.

It is established that the personalities of Ivan Luchitsky and Eugen Tarle decorate the pleiad of representatives of the School of Historians of St. Volodymyr University.

Keywords: Ivan Luchytsky, Yevhen Tarle, memoirs, St. Volodymyr University, School of Historians of St. Volodymyr University